

Ewa Białek
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin
ewa.bialek@mail.umcs.pl

KONCEPT *POLSKOŚĆ* W DISKURSIE DYPLMATYCZNYM

Słowa kluczowe: polskość, etnolingwistyka, dyskurs dyplomatyczny, polska diaspora, Karta Polaka
Keywords: Polishness, ethnolinguistics, diplomatic discourse, Polish diaspora, Pole's Card

Uwagi wstępne

W artykule zostanie przedstawiony zarys konceptu *POLSKOŚĆ* w ujęciu dyskursywnym. Poza przybliżeniem znaczenia leksemu *polskość* na podstawie słowników za cel stawiam zbadanie rozumienia polskości w tekstach reprezentujących dyskurs dyplomatyczny. Analiza dyskursywna jest częścią metodologii etnolingwistycznej z wykorzystaniem trzech typów danych: system (S) – ankiet (A) – tekst (T), stosowanej w lubelskiej szkole etnolingwistycznej (zob. Bartmiński 2016: 7–29; Niebrzegowska-Bartmińska 2020: 81–85). W badaniu koncept jest rozumiany jako „pojęcie wyposażone w konotacje specyficzne kulturowo” (Bartmiński 2018: 20).

W przypadku wybranego konceptu te kulturowe konotacje, poznawane drogą analizy dyskursywnej oraz ankietowania, mogą być zróżnicowane, a nawet spolaryzowane. Odmienny jest bowiem punkt widzenia państwa, które traktuje polsność jako integralną część swoich dziejów oraz element polityki zagranicznej i narzędzie budowania marki kraju¹. Zróżnicowane i zindywidualizowane będzie spojrzenie młodego pokolenia na polsność, które postrzega ją przez pryzmat swojej

¹ O pojęciach *punkt widzenia*, *perspektywa interpretacyjna* – zob. Niebrzegowska-Bartmińska 2020: 117–118.

dotychczasowej wiedzy i wartości wyniesionych z domu rodzinnego i edukacji², inny jej obraz może przynieść analiza mediów reprezentujących różne światopoglądy, a także prac naukowych z odmiennych dyscyplin³.

Leksem *polskość*

Już pierwsze definicje leksemu otwierają pole do dyskusji nad istotą polskości. W słowniku wileńskim zespół redaktorów podaje: „Polskość, ści, blm. ż. 1) narodowość polska. [...]. 2) = zacność Polaka, obyczajowość, właściwość duchowa polska. [...]” (SWil: 1112). A zatem w świetle leksykografii XIX w. o polskości kogoś stanowi pochodzenie, zespół ustalonych cech, np. zacność (szlachetność, godność, wielkość w ich ówczesnym rozumieniu)⁴. Część definicyjna „właściwość duchowa polska” skłania do stawiania pytań o polską mentalność kształtowaną przez stulecia doświadczeń – początki państwa, samoidentyfikacja w okresie zaborów, walka o niepodległość, Polska jako państwo członkowskie Unii Europejskiej⁵.

W znacznie późniejszym źródle pojawia się uogólnienie: „zespół cech polskich, polski charakter czego, przynależność do narodu polskiego” (MSJP: 596), w kolejnym – węższe rozumienie: *książk.* „zespół cech właściwy Polakom i kulturze polskiej, polski charakter czegoś” (USJP: 322; por. SJPD). Definicje znaczeń leksemu *polskość* w WSJP PAN ukierunkowują sposób interpretacji pojęcia współcześnie, która nie jest jednak oderwana od ponadtysiącletniego bagażu historyczno-kulturowego. Przykłady kolokacji wytyczają ramy profilowania konceptu POLSKOŚĆ⁶:

- 2 We wstępnym badaniu ankietowym obejmującym ok. 100 studentów z kilku polskich uczelni ustaliłam, że rozumienie *polskości* przez młodzież nie jest jednolite. Obejmuje ono zarówno idealistyczną wizję polskości, łączoną z tożsamością narodową, znajomością języka polskiego, historią, kulturą, pamięcią o przeszłości, jak i spojrzenie krytyczne na przywary przypisywane Polakom (autostereotyp): narzekanie, kompleksy, pesymizm, choć w tym obrazie nie brak też wielu pozytywów, z których wymienię gościnność i solidarność należące do kanonu polskich wartości. *Dzielni, patriotyczni, gościnni* – takie określenia Polaków pojawiły się w badaniu sprzed kilkunastu lat wśród odpowiedzi w grupie nastolatków opolskich szkół (Kłoskowska 1969: 159).
- 3 W artykule rozwijam wątek o polskości w dyskursie instytucjonalnym zawarty w referacie pt. *Koncept polskość w ujęciu etnolingwistycznym* wygłoszonym w 2024 r. na Międzynarodowej Konferencji Naukowej pt. *W obliczu tragedii – redefinicja wartości? EUROJOS XVI*.
- 4 W XIX w. zacność była również rozumiana jako ‘znakomitość urodzenia’ (SWil: 2073).
- 5 Zagadnienie tożsamości narodowej, polskości i autostereotypu Polaka w tekstach autobiograficznych XVI–XX w. szeroko omówiła Aleksandra Niewiara (2009). Temat polskości na wschodnich ziemiach ówczesnej Rzeczypospolitej przed ponad stuleciem podjął etnograf i historyk Edward Maliszewski (1914).
- 6 Są to wybrane przykłady kolokacji.

1. o Polsce

zespół cech charakterystycznych dla Polski – jej wyglądu, architektury, historii, państwowości, granic, terenu (dawna polskość, polskość ziem, polskość w czasach zaborów, w okresie międzywojennym, polskość na Kresach);

2. o ludziach

zespół cech charakterystycznych dla Polaków – ich kultury, tradycji, wartości (prawdziwa polskość, polskość na emigracji, na Litwie, obrona polskości, identyfikacja z polsnością, zasłużony dla polskości, pielęgnować polsność);

3. o pochodzeniu

polskie pochodzenie (polskość rodziców, polskość produktu, dowód polsności) (WSJP PAN).

O dyskursie dyplmatycznym

Termin *dyskurs* doczekał się licznych zastosowań oraz definicji, których autorzy sygnalizują wieloznaczność jego rozumienia oraz możliwość badania z zastosowaniem różnych kryteriów (van Dijk 2001: 9–10; Witosz 2009: 57–58; Charciarek, Zych 2016: 7). Bożena Witosz określa poziomy, na których dyskurs może być wyodrębniany, to m.in.: styl indywidualny, gatunek tekstu, rodzina różnogatunkowych wypowiedzi mająca wspólną tematykę, rodzina wypowiedzi o wspólnym nacechowaniu ideologicznym i in. (Witosz 2009: 57–58). Na potrzeby badania posłużę się tym złożonym zestawem kryteriów, traktując jako nadrzędne w identyfikacji dyskursu tematykę wypowiedzi spajającą różne gatunki, status nadawcy komunikatu oraz wynikający z tego punkt widzenia.

Analiza obejmuje odmianę dyskursu instytucjonalnego⁷, a mianowicie dyskurs dyplmatyczny, którego specyfikę ujawniają słowa, kolokacje oraz formuły ekscerpowane z tekstów spełniających kryteria „dyplmatyczności”⁸ – ich nadawcami są przedstawiciele MSZ (ministrowie, rzecznicy) i dyplomaci, eksponowane są w nich wartości i zachowania uznawane za istotne dla funkcjonowania państwa we wspólnocie międzynarodowej, poruszane w nich tematy dotyczą bieżącej polityki zagranicznej, historii, sytuacji obywateli mieszkających za granicą, współpracy gospodarczej, kulturalnej i in. Dyskurs dyplmatyczny dysponuje z jednej strony własnym (specyficznym), a z drugiej strony interdyscyplinarnym zestawem środków

7 Dyskurs dyplmatyczny, mający wiele wspólnego z dyskursem politycznym, wymyka się ze sztywnych ram dyskursu instytucjonalnego realizowanego przede wszystkim poprzez rekomendacje, roszczenia i obowiązki (zob. Malinowska 2016: 33–43).

8 Gatunki dyplmatyczne są zróżnicowane, adresatami tekstów mogą być wyłącznie dyplomaci (np. adresaci noty dyplmatycznej), odbiorcami tekstów publikowanych w Internecie są również osoby spoza dyplmatycznego kręgu.

językowych używanych do przedstawienia stanowiska państwa, nadawcy zaś zajmują wysoki status w hierarchii społecznej i zawodowej. Badania nad dyskursem dyplomatycznym prowadzone są między innymi w obszarze leksykografii przekładowej i genologii lingwistycznej (zob. m.in. DiP).

Analiza dyskursu może bazować na wypowiedziach ustnych oraz tekstach pisemnych, tworzonych w naturalnych albo zawodowych sytuacjach i traktowanych jako część kontekstów lokalnych/globalnych/społecznych/kulturowych, sam dyskurs może być też postrzegany jako działanie społeczne (van Dijk 2001: 39–40)⁹.

Korpus badawczy: przeanalizowano ok. 200 wystąpień wyrazu *polskość* w tekstach z lat 2019–2024 pozyskanych z Serwisu Rzeczypospolitej Polskiej. Zbiór obejmuje teksty publikowane w wersji elektronicznej, udostępnione w ramach dyplomacji cyfrowej¹⁰. Do gatunków będących podstawą rozpoznania dyskursu dyplomatycznego zaliczono: listy okolicznościowe i przemówienia przedstawicieli MSZ oraz dyplomatów z placówek za granicą, życzenia kierowane do Polonii, relacje, sprawozdania z wydarzeń w ambasadach i konsulatach, komunikaty i oświadczenia MSZ (o korespondencji dyplomatycznej zob. Sutor 2008; o komunikacie prasowym MSZ zob. Białek 2017: 39–55). Utworzony korpus obejmuje teksty wielogatunkowe, ale spójne tematycznie, skupione wokół spraw wspólnoty w kraju i za granicą. Można założyć, że utrwalają one instytucjonalną perspektywę interpretacyjną polskości jako wartości budującej potencjał państwa. Nadawcy komunikatów to przedstawiciele służby zagranicznej, ministerstwo jako instytucja, odbiorcy – obywatele RP, którzy otrzymują wiedzę o działaniach na rzecz Polonii i Polaków za granicą¹¹, przedstawiciele polskiej diaspory jako podmiot polityki polonijnej, media realizujące własną politykę informacyjną. W trakcie analizy tekstów obserwacji zostaną poddane konteksty użycia wyrazu *polskość* w komunikatach formułowanych przez przedstawicieli dyplomatycznych oraz MSZ albo w ich imieniu.

Teksty te spajają zakładki z nagłówkami: *Polska w...* (*Polska w Grecji*, *Polska w RPA*), *Ministerstwo Spraw Zagranicznych* oraz *Polonia*. Dobór takich podmiotów instytucjonalnych, których wypowiedzi ustne i pisemne kreują dyskurs dyplomatyczny, wynika ze specyfiki służby zagranicznej. W stosownej ustawie w rozdziale 2 Organizacja i funkcjonowanie służby zagranicznej wskazane są organy odpowiadające za dyplomację:

-
- 9 Relacje między dyskursem a tekstem mogą być dwojakie: „od faktów tekstowych do zdarzeniowych” albo od dyskursu jako zdarzenia komunikacyjnego do tekstu utrwalającego jego specyfikę (Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2011: 33).
 - 10 Dyplomacja cyfrowa to prowadzenie polityki zagranicznej za pomocą e-instrumentów (zob. m.in. Białek 2017: 39–40).
 - 11 Z racji objętości tekstu nie poruszam takich zagadnień, jak rozumienie terminów *Polonia*, *polska diaspora*, *Polacy za granicą*, a także problemu ojczyzny, obywatelstwa i tożsamości narodowej, kwestii asymilacji.

Art. 8. 1. Służbą zagraniczną kieruje minister właściwy do spraw zagranicznych.
2. Służba zagraniczna działa w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw zagranicznych i w placówkach zagranicznych (Ustawa z dnia 21 stycznia 2021 r. o służbie zagranicznej).

Koncept POLSKOŚĆ z perspektywy dyplmatycznej – ujęcie dyskursywne

Polskość mieści się w orbicie zainteresowań Ministerstwa Spraw Zagranicznych, wsparcie jej kultywowania jest częścią prowadzonej przez ten resort polityki polonijnej¹². Wytyczne są ujęte w Rządowym programie współpracy z Polonią i Polakami za granicą:

Nadrzędne kierunki polityki polonijnej to: zapewnienie Polonii i Polakom za granicą realizacji należnych im praw w krajach zamieszkania, zwłaszcza możliwości kultywowania polskości (*Główne kierunki polityki polonijnej*).

Podtrzymywanie polskości na obczyźnie / w drugiej ojczyźnie¹³ wyraża się m.in. poprzez naukę języka polskiego, udział w wydarzeniach polskich i polonijnych, pielęgnowanie tradycji. W różnych zakątkach globu to trwanie w polskości jest łatwiejsze albo trudniejsze, nie bez związku z zaszłościami historycznymi oraz bieżącymi relacjami międzypaństwowymi.

Placówki dyplmatyczne zgłaszają różnorodne inicjatywy adresowane do środowisk polonijnych, mające na celu zacieśnianie ich więzi z krajem przodków. Nazwy inicjatyw (1) mogą zawierać komponent *polskość* identyfikujący adresata jako członka wspólnoty oraz etnonimy (*Polak, Polka, Polacy*). Projekty te są integralnym elementem polityki polonijnej, pozwalają na ekspresję polskości w atrakcyjnej formie¹⁴. Służą nie tylko utrwalaniu kontaktów z Polską, ale też wzbudzaniu zainteresowania nią wśród osób bez polskich przodków (2).

- (1) Nagrody i wyróżnienia w formie książek, dyplomów i ramek do zdjęć wręczono także uczestnikom konkursu fotograficznego „Jestem Polką. Jestem

12 W 2024 r. zmieniły się przepisy dotyczące opieki państwa nad Polonią i Polakami za granicą – kompetencje w szerokim zakresie otrzymało MSZ. Zob. *Polityka polonijna wraca do Ministerstwa Spraw Zagranicznych*.

13 Biorąc pod uwagę różne czynniki – przeszłość rodziny, współczesne migracje o charakterze dobrowolnym – obecne miejsce zamieszkania może być drugą ojczyzną, z którą członek polskiej diaspory się utożsamia, jak i obczyzną, z którą te więzi mimo upływu lat nie są tak silne.

14 Warto wspomnieć o polsko-polonijnym przedsięwzięciu pn. *Polonia uczy polskości w Bułgarii* obejmującym szereg wydarzeń, w tym warsztaty kulinarne, naukę poloneza i in., a także o licznych konkursach, np. *Ślady polskości w Oslo* – konkurs ogłoszony przez Ambasadę RP w Oslo w 2020 r.

Polakiem. Pokaż na zdjęciach, w jaki sposób pielęgnujesz polskość” (*Rodzinny piknik czytelnicy...*).

- (2) Akcje te przynoszą bardzo dobre rezultaty i tworzą wspaniałe podłoże do budowania i szerzenia polskości (*Nabór do polonijnej grupy wokalnej*).

Wyrażanie rodzinnej i emocjonalnej więzi z Polską różni się w zależności od kraju zamieszkania, który może być otwarty na polskość albo polskość traktuje niechętnie lub nawet jako zagrożenie dla siebie. Osoby o polskich korzeniach mogą zarówno napotykać sprzeciw, jak i mieć przyzwolenie na jawne manifestowanie swojej polskości (3, 4)¹⁵.

- (3) Wyraził słowa szacunku, uznania i wdzięczności dla wszystkich Rodaków w Rosji, którzy pomimo przeciwności i utrudnień trwają w polskości i pozostają jej wierni (*Udział Ambasadora...*).
- (4) Tam polskość widać na każdym kroku, już od bramy wjazdowej do miasta, na przystankach autobusowych obecne są polskie barwy narodowe i godło (*Polonijne spotkania...*)¹⁶.

Z perspektywy dyplomatów bycie członkiem wspólnoty polsko-polonijnej to powód do radości. Polskością należy cieszyć się wspólnie, uczestnicząc w różnych wydarzeniach, kontaktując się ze sobą (5). Przeszkodą do celebracji polskości bywa nie tylko polityka kraju zamieszkania, ale i takie okoliczności, jak pandemia:

- (5) Niech pozwolą nam przezwyciężyć trudne chwile, aby w niedalekiej przyszłości móc na powrót cieszyć się polskością w szerokim gronie Rodaków i wspólnie pielęgnować ducha polskości (*Życzenia Ambasadora...*).

Z perspektywy wspólnoty rozumianej transgranicznie (w Polsce i poza jej granicami) można mówić o *naszej* – czyli *wspólnej* – *polskości*. W słowach skierowanych do członków polskiej diaspory podkreślana jest też ich przynależność do narodu polskiego (*wasza polskość*). Polskość tej zbiorowości to obiekt zainteresowania oraz troski ze strony resortu. Związek z polskością jej członkowie postrzegają również indywidualnie, przez pryzmat doświadczeń i historii rodzinnych, w zależności od wieku (6). „Jak definiujesz swoją polskość?” – to pytanie zostało postawione w konkursie *Zostań dyplomatą na jeden dzień* ogłoszonym przez Ambasadę RP w Niemczech:

15 O historii polskiej diaspory w Rosji – od imperium do Federacji Rosyjskiej – zob. m.in.: Patek 2001: 275–325. Jej losy są naznaczone represjami: po powstaniach, wojnie polsko-bolszewickiej, podczas masowych akcji przesiedleńczych w latach 1940–1941. Tło historyczne odzwierciedla się w ujęciu polskości.

16 Mowa o brazylijskim miasteczku Áurea współtworzonym przez liczną społeczność polskiego pochodzenia. O historii polskiego osadnictwa w Brazylii – zob. Gołębiowski, Rachwał 2024: 11–34.

- (6) Wydział Konsularny i Polonii: Czym dla Ciebie jest Polonia? Jak definiujesz swoją polskość? (*Dzień Służby Zagranicznej* 2022).

Polskość jest tym zespołem cech, wartości, postaw i działań, za który się dziękuje (7). Utrzymanie polskości wśród potomków dawnych polskich emigrantów, wśród współczesnych migrantów – zarobkowych, rodzinnych, a także zachowanie polskości wśród mniejszości polskich na dawnych ziemiach Rzeczypospolitej, wśród potomków zesłańców wiąże się z utrzymaniem pozycji państwa na arenie międzynarodowej. Członkowie tych środowisk pełnią niebagatelną funkcję w budowaniu relacji dwustronnych kraju pochodzenia i kraju zamieszkania, przyczyniają się do ożywienia kontaktów międzyludzkich, kulturalnych, gospodarczych i naukowych między nimi, popularyzują język. Za ich wkład przedstawiciele Polski składają podziękowania podczas wspólnych spotkań.

- (7) Minister podziękował Polakom zamieszkałym w Grecji za kultywowanie polskości oraz ich rosnącą rolę w kształtowaniu relacji polsko-greckich (*Wizyta sekretarza stanu...*).

Te podziękowania mają tak zbiorowego, jak i indywidualnego adresata: Polonia i Polacy na całym świecie, w określonym kraju, zasłużeni działacze polonijni, przerośnie nazywani *ostoja polskości* (8, 11). Adresatami są grupy zawodowe (np. nauczyciele), które mają szczególne zasługi w dziele promocji języka polskiego i kultury polskiej za granicą (9). Kolokacja z książkowym wyrazem *ostoja* o znaczeniu ‘coś, co zapewnia trwanie temu, co jest w jakiś sposób zagrożone’ zawiera ważny przekaz dla postrzegania konceptu. Polskość – podobnie jak patriotyzm czy wiara – potrzebuje oparcia w ludziach¹⁷.

- (8) Obecni byli m.in. działacze polonijni pokolenia, dzięki któremu powstały polskie struktury i przetrwała polskość na Węgrzech, [...] (*Wieczór pieśni patriotycznych...*).
- (9) Wszystkim nauczycielom i pracownikom szkoły dziękujemy za starania i wysiłek, który wkładacie Państwo w nauczanie języka polskiego i krzewienie polskości (*Dzień Nauczyciela*).

Jak przez pryzmat takich działań, jak nauczanie i uczenie się języka, kultywowanie tradycji i przekazywanie ich młodszemu pokoleniu, kreowanie wizerunku Polski i Polaków, są postrzegani członkowie diaspory? Stają się oni ambasadorami polskości, jej rzecznikami i orędownikami (10, 11). Pozytywnie wartościowane określenie *ambasador polskości* odnosi się również do osobistości ze świata polityki,

17 Kolokacja *ostoja polskości* otwiera definicję pierwszego znaczenia leksemu *ostoja* w artykule hasłowym WSJP PAN.

kultury, nauki, biznesu, innych osób z Polski studiujących lub pracujących za granicą (zob. też ISJP: 23). Postrzeganie ich przez otoczenie ma wpływ na odbiór kraju pochodzenia. Subkoncept AMBASADOR POLSKOŚCI jest integralną częścią konceptu POLSKOŚĆ, a zarazem wiąże się z pojęciami *marka kraju* oraz *branding narodowy*. W rządowej koncepcji budowania wizerunku Polski i jej pozycji na świecie użyte jest określenie *ambasadorzy marki Polska*. „Są to zazwyczaj uznane autorytety, zarówno obywatele danego kraju, jak i obcokrajowcy, którzy swoją postawą, zachowaniem, wypowiedziami i osiągnięciami tworzą pozytywne emocje i skojarzenia wokół danego kraju” (Marka Polska: 28).

- (10) Podziękował Rodakom za ich zaangażowanie na rzecz tworzenia jak najlepszego wizerunku Polski w RFN, określając ich jako „ambasadorów polskości” w Berlinie (*Obchody Narodowego Święta Niepodległości*).
- (11) Ambasador podziękował Polakom i Polonii w Grecji, którzy wraz ze swoimi rodzinami stanowią ostoję polskości i są „wspaniałymi ambasadorami naszej Ojczyzny” [...] (*Święto Niepodległości w Ambasadzie RP w Atenach*).

Bezpieczeństwo śladów polskości bywa kartą przetargową w relacjach bilateralnych. Obiekty kulturalne, miejsca pamięci jako symbole polskości stają się zakładnikami polityki i zmiennych nastrojów międzysąsiedzkich. W przypadku zaostrzenia relacji są narażone na destrukcję, wyreżyserowane akty wandalizmu (12). Sankcje w postaci aresztowań przedstawicieli polskich mniejszości są odbierane przez stronę polską jako zamach na polskość.

- (12) Operacja, przeprowadzona z użyciem ciężkiego sprzętu, a także przy zaangażowaniu służb blokujących dojazd do miejsca pamięci i zastraszających lokalnych mieszkańców, próbujących dokumentować skalę zniszczenia, stanowi wyjątkowo haniebną przejaw wymazywania polskości z obszaru Ziemi Grodzieńskiej (*Komunikat MSZ ws. zniszczenia cmentarza w Surkontach*).

Na podstawie wyekscerpowanych kolokacji (wybór przykładów) można stwierdzić, że polskość może być powodem do radości, jej utrzymanie jest możliwe dzięki zaangażowaniu starszego pokolenia, które zaszczenia polskość w potomkach, następnie to oni, poznając historię rodziny i wzrastając w polskości, uczestniczą w jej promowaniu:

celebrować [naszą – E.B.] polskość, cieszyć się z polskości; dbać o polskość, krzewić polskość, pielęgnować polskość, promować polskość, zaszczenia polskość (w kimś); czuć związek z polskością, odnajdywać w sobie polskość, podtrzymywać ducha polskości, potwierdzić swój związek z polskością; podziękować za pielęgnowanie polskości, dziękować *komuś* za trud w podtrzymywaniu w polskości; wzrastać w polskości / polskość wzrasta w kimś (w kolejnych pokoleniach), zachować polskość, język

i kulturę, zachować/zachowywać polskość; nieść sztandar polskości, pogłębiać wzajemne więzi i polskość; stanowić ostoję polskości (o kimś).

Potwierdzeniem trwania w polskości jest Karta Polaka¹⁸. Osoby ubiegające się o jej przyznanie powinny spełnić warunki określone w art. 2, ust. 1 Ustawy z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka, m.in. wykazać „swoją więź z polskością przez przynajmniej podstawową znajomość języka polskiego, który uważa za język ojczysty, oraz znajomość i kultywowanie polskich tradycji i zwyczajów”, złożyć „pisemną deklarację przynależności do Narodu Polskiego; [...]”. Punkty te nawiązują do znaczeń leksemu *polskość*, a mianowicie ‘polskie pochodzenie’ oraz ‘zespół cech charakterystycznych dla Polaków [...]’ (WSJP PAN).

Proces odkrywania, dokumentowania i dowodzenia polskości werbalizują kolokacje *ktos odnajduje w sobie polskość, ktoś podtrzymuje ducha polskości, ktoś potwierdza swoją więź z polskością*. Poczucie bycia członkiem wspólnoty polsko-polonijnej jest manifestowane szczególnie podczas obchodów Dnia Polonii i Polaków za Granicą, Dnia Flagi, Konstytucji 3 Maja i Święta Niepodległości. Manifest ten pozwala na pozycjonowanie diaspory wśród innych diaspor kraju zamieszkania i jego rdzennych mieszkańców, co podkreśla strona polska (13).

- (13) Parada Polskości jest dla jej uczestników okazją do zmanifestowania swojej przynależności narodowej, ale również pokazania, że polska społeczność na Litwie jest duża, aktywna i dobrze zorganizowana (*Parada polskości w Wilnie 7 maja*).

Z punktu widzenia MSZ odnajdywanie śladów polskości w przeszłości rodzin polonijnych stanowi piękne doświadczenie, a zarazem szczególną powinność: „Dla Departamentu Współpracy z Polonią i Polakami za Granicą to prawdziwy przywilej móc ten renesans polskości wspierać i utrzymywać” (Kozłowska 2020: 15).

Interpretacje i konkluzje

Badania na tym etapie mają charakter wstępny. Przedstawiane wnioski zostały wprowadzone na podstawie przeanalizowanego korpusu dostępnych tekstów z kilku ostatnich lat, co pozwoliło na poznanie najbardziej wyrazistych cech wybranego konceptu z perspektywy dyplmatycznej.

Koncept *POLSKOŚĆ* łączy wspólnotę polsko-polonijną, inaczej mówiąc, Polaków w kraju i ich rodaków poza granicami, potomków obywateli polskich, którzy w wyniku zmiany granic, decyzji własnych lub z przyczyn politycznych znaleźli się poza

¹⁸ Posiadanie Karty Polaka nie jest równoznaczne z posiadaniem polskiego obywatelstwa (Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka, art. 7, ust. 1).

macierzą. Na szczeblu rządowym o polskości wypowiadają się przedstawiciele dyplomacji, bezpośrednio zaangażowani w działania na rzecz polskiej diaspory w różnych miejscach świata.

Współpraca z Polonią leży w kompetencji MSZ i wpisuje się w istotę pojęcia *dyplomacja*, por. ‘działalność przedstawicieli określonego państwa, którzy reprezentują jego sprawy za granicą’ (WSJP PAN). Dyplomaci reprezentują Rzeczpospolitą Polską, stoją na straży jej interesów, zajmują się popularyzacją osiągnięć, „a zwłaszcza polskiej kultury, nauki i gospodarki” (Ustawa z dnia 21 stycznia 2021 r. o służbie zagranicznej, art. 37, pkt 4)¹⁹. Polskość wyrażająca się poprzez posługiwanie się językiem polskim, kultywowanie tradycji wśród osób polskiego pochodzenia jest zatem jednym z obiektów zainteresowań strony polskiej i zarazem celem działań. Ta oficjalna perspektywa, zapisana w stosownych dokumentach państwowych (ustawy), znajduje odzwierciedlenie w wypowiedziach i tekstach przybliżających działalność MSZ oraz placówek dyplomatycznych w krajach przyjmujących.

Dyskurs dyplomatyczny, wyznaczany poprzez zespół parametrów – tematykę i intencję wypowiedzi, zestaw określonych gatunków dyplomatycznych, nadawcę, jego status oraz profesjonalną perspektywę spojrzenia na różne kwestie – zawiera rozumienie polskości jako zespołu cech, postaw (także jako pochodzenie), a zarazem jako ponadczasowej i ponadgranicznej wartości spajającej wspólnotę polsko-polonijną. O ile polskość pierwszej z grup leży w orbicie zainteresowań krajowych instytucji różnego szczebla, o tyle polskość tej drugiej wymaga jeszcze większego instytucjonalnego wsparcia oraz docenienia.

Oto przykłady sądów (faset) sformułowanych na podstawie tekstów i oddających specyfikę dyplomatycznego spojrzenia na polskość. Sąd ilustruje korespondująca z nim kolokacja lub fraza odnotowana w korpusie badawczym.

Polskość:

- jest definiowalna, każdy podmiot może wyrazić ją indywidualnie: *definiować polskość w jakiś sposób*;
- ma swoich przedstawicieli: *rzecznik polskości za granicą, ambasador Polski i polskości*;
- ma swoje ośrodki (miejscowości, instytucje): *ośrodek polskości gdzieś*;
- ktoś może być dla niej ostoją: *ostoja polskości* (o zasłużonych działaczach polonijnych);
- ma swoje komponenty: *częstka polskości* (o świętach);
- może być postawą, cechą do naśladowania: *lekcja patriotyzmu i polskości*;
- manifestuje się ją symbolami: *gdzieś widać polskość* (o flagach, godle);
- przejawia się w postaci materialnej i niematerialnej: *atmosfera przepiękna polskością*;
- można się jej nauczyć, można też kogoś jej uczyć: *Polonia uczy polskości*;

19 Są to zadania ambasadorów w państwie przyjmującym.

- utrzymywanie polskości jest/było trudem wymagającym wytrwałości i zaangażowania: *ktoś zachował polskość, język i kulturę*;
- za jej kultywowanie strona polska składa podziękowania: *podziękowania za pielęgnowanie polskości*;
- można jej poszukiwać w sobie i w historii rodziny, można ją odnaleźć i odkrywać;
- można być wychowywanym w duchu polskości;
- można ją potwierdzić: *świadectwo trwania w polskości* (o Karcie Polaka);
- może przetrwać, jeśli są osoby zabiegające o jej utrzymanie: *polskość przetrwała gdzieś, dzięki komuś*;
- odradza się i rozwija: *renesans polskości*;
- może być wymazywana i rugowana z jakiegoś terytorium poprzez represje wobec osób i symboli: *przejaw wymazywania polskości*²⁰;
- święta narodowe, religijne to czas celebracji polskości i odczuwania dumy ze swego pochodzenia: *świętujemy polskość, wspólnie celebруем naszą polskość*.

Połączenia i sformułowania odzwierciedlają stanowisko nadawców tekstów – instytucji, polityków, dyplomatów reprezentujących państwo. Z perspektywy dyplomatycznej ważne jest dbanie o ośrodki polskości, uznanie należy się jej ambasadorom, z zadowoleniem przyjmowane są dowody jej odradzania się w różnych zakątkach globu i w różnej formie. Niepokój zaś wzbudzają wszelkie przejawy niechęci do niej i jej przedstawicieli – członków diaspory, polskich miejsc.

Ogólne definicje słownikowe mówią o zespole cech polskich i przynależności do narodu polskiego. Koncept POLSKOŚĆ w dyskursie dyplomatycznym opiera się na tym rozumieniu, w którym ponadto wyrazista staje się pozycja państwa z integralnymi elementami, takimi jak: wsparcie, troska, uznanie dla tego, co polskie / dla tych, którzy czują i manifestują więź z Polską. Ta polskość jest pozbawiona negatywnych konotacji, nie koliduje z interesami drugiej strony. Z perspektywy instytucjonalnej Polonia i Polacy rozsiani po świecie współtworzą markę kraju, a zarazem jedną rodzinę mającą wspólne dziedzictwo i interesy narodowe. Przyznawanie się do korzeni, mówienie w języku polskim, organizowanie wydarzeń kulturalnych, obchodów rocznic poza granicami kształtuje wizerunek Polski, w sposób symboliczny niejako poszerza granice (*polskość ponad granicami*), a także przyczynia się do wielostronnego dialogu z innymi państwami, w których przedstawiciele polskiej diaspory mieszkają.

Powyższe konkluzje przynoszą odpowiedź na pytanie, które może być postawione w analizie dyskursywnej: „Dlaczego mówi się tu o tym?”²¹. Teksty dyplomatyczne traktujące o polskości z jednej strony przybliżają ten koncept polskiemu społeczeństwu, potencjalnie wpływając na postawy i świadomość jego członków, z drugiej zaś

20 *Dyskryminowany, prześladowany, represjonowany, skazany za polskość* (WSJP PAN) – kolokacje te dokumentują rozumienie konceptu jako obiektu odbieranego wrogo, poddawanego presji.

21 Pytanie to może być formułowane w analizie dyskursywnej tekstów (zob. van Dijk 2001: 41).

pozycjonują diasporę, umacniają ją w krzewieniu postaw pro polskich. Tym samym dyskurs dyplomatyczny, odzwierciedlając patriotyczne spojrzenie państwa, angażuje do interakcji uczestników aktu komunikacji z różnych poziomów.

Teksty źródłowe pozyskane z Serwisu Rzeczypospolitej Polskiej gov.pl

Dzień Nauczyciela, Polska w Katarze, 14.10.2022, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/katar/dzien-nauczyciela> (dostęp: 12 XI 2024).

Dzień Służby Zagranicznej 2022, Polska w Niemczech, 16.11.2022, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/niemcy/dzien-sluzby-zagranicznej-2022> (dostęp: 12.11.2024).

Główne kierunki polityki polonijnej, MSZ, dostęp: 20.08.2024, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/glowne-kierunki-polityki-polonijnej> (dostęp: 12.11.2024).

Komunikat MSZ ws. zniszczenia cmentarza w Surkontach, Polska w NATO, 25.08.2022, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/nato/komunikat-msz-ws-zniszczenia-cmentarza-w-surkontach> (dostęp: 12 XI 2024).

Nabór do polonijnej grupy wokalne, Polska w Arabii Saudyjskiej, 14.02.2021, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/arabiasaudyjska/nabor-do-polonijnej-grupy-wokalne> (dostęp: 12.11.2024).

Obchody Narodowego Święta Niepodległości, Polska w Niemczech, 13.11.2022, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/niemcy/obchody-narodowego-swiet-niepodleglosci> (dostęp: 12.11.2024).

Parada polskości w Wilnie 7 maja, Polonia, 7.05.2022, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/polonio/parada-polskosc-w-wilnie-7-maja> (dostęp: 12.11.2024).

Polityka polonijna wraca do Ministerstwa Spraw Zagranicznych, MSZ, 28.06.2024, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/polityka-polonijna-wraca-do-ministerstwa-spraw-zagranicznych> (dostęp: 12.11.2024).

Polonijne spotkania w brazylijskim stanie Rio Grande do Sul, Polska w Brazylii, 12.08.2021, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/brazylia/polonijne-spotkania-w-brazylijskim-stanie-rio-grande-do-sul> (dostęp: 12.11.2024).

Rodzinny piknik czytelniczy połączony z Narodowym Czytaniem w ogrodzie Konsulatu w Toronto, Polska w Kanadzie, 11.09.2021, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/kanada/rodzinny-piknik-czytelniczy-polaczony-z-narodowym-czytaniem-w-ogrodzie-konsulatu-w-toronto> (dostęp: 12.11.2024).

Święto Niepodległości w Ambasadzie RP w Atenach, Polska w Grecji, 14.11.2023, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/grecja/swieto-niepodleglosci-w-ambasadzie-rp-w-atenach> (dostęp: 12.11.2024).

Udział Ambasadora Krzysztofa Krajewskiego w spotkaniu z okazji Święta Narodowego Trzeciego Maja organizowanym przez Dom Polski w Moskwie, Polska w Rosji, 13.05.2023, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/rosja/udzial-ambasadora-krzysztofa-krajewskiego-w-spotkaniu-z-okazji-swiet-narodowego-trzeciego-maja-organizowanym-przez-dom-polski-w-moskwie> (dostęp: 12.11.2024).

Wiceminister Szymon Szyński vel Sęk na spotkaniu wigilijnym z Polonią, MSZ, 17.12.2019, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/wiceminister-szymon-szynski-vel-sek-na-spotkaniu-wigilijnym-z-polonia> (dostęp: 12.11.2024).

- Wieczór pieśni patriotycznych w ambasadzie*, Polska na Węgrzech, 11.11.2022, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/wegry/wieczor-piesni-patriotycznych-w-ambasadzie> (dostęp: 12.11.2024).
- Wizyta sekretarza stanu Szymona Szyńskiego vel Sęka w Atenach*, Polska w Grecji, 26.10.2021, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/grecja/wizyta-mssvs-w-atenach> (dostęp: 12.11.2024).
- Życzenia Ambasadora Tomasza Młynarskiego z okazji Dnia Polonii i Polaków za Granicą*, Polska we Francji, 30.04.2020, [on-line:] <https://www.gov.pl/web/francja/zyczenia-ambasadora-tomasza-mlynarskiego-z-okazji-dnia-polonii-i-polakow-za-granica> (dostęp: 12.11.2024).

Słowniki

- DiP: E. Białek, *Dyplomacja i polityka. Rosyjsko-polski słownik przekładowy, E–K*, Lublin 2024.
- ISJP: M. Bańko (red.), *Inny słownik języka polskiego PWN*, t. I: A–Ó, Warszawa 2000.
- MSJP: S. Skorupka, H. Auderska, Z. Łempicka (red.), *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 1969.
- SJPD: W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1958–1969, [on-line:] <https://doroszewski.pwn.pl> (dostęp: 12 XI 2024).
- SWiL: A. Zdanowicz (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I–II, Wilno 1861, [on-line:] <https://eswil.jp.pan.pl/> (dostęp: 12 XI 2024).
- USJP: S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. III: P–S, Warszawa 2003.
- WSJP PAN: P. Żmigrodzki (red.), *Wielki słownik języka polskiego PAN*, [on-line:] <https://www.wsjp.pl> (dostęp: 12 XI 2024).

Literatura

- BARTMIŃSKI J., 2016, *O aktualnych zadaniach etnolingwistyki*, „Etnolingwistyka” 28, s. 7–29, <https://doi.org/10.17951/et.2016.28.7>.
- BARTMIŃSKI J., 2018, *Czym różni się Leksykon aksjologiczny od słownika językowego i encyklopedii?*, [w:] S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, B. Żywicka (red.), *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 4: *Słownik językowy – leksykon – encyklopedia w programie badań porównawczych*, Lublin, s. 9–23.
- BARTMIŃSKI J., NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA S., 2011, *Tekstologia*, Warszawa.
- BIAŁEK E., 2017, *Komunikat prasowy w dyplomacji – charakterystyka gatunku*, „Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” 43, s. 39–55.
- BIAŁEK E., 2024, *Koncept POLSKOŚĆ w ujęciu etnolingwistycznym*, referat wygłoszony na Międzynarodowej Konferencji Naukowej pt. „W obliczu tragedii – redefinicja wartości?” EUROJOS XVI, 15–17 maja 2024 roku, Nałęczów, [on-line:] <https://www.youtube.com/watch?v=DmOTogtpK4c> (dostęp: 12 XI 2024).
- CHARCIAREK A., ZYCH A., 2016, *Słowo wstępne*, [w:] eidem (red.), *Dyskurs w aspekcie porównawczym*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach”, nr 3466, Katowice, s. 7–8.

- VAN DIJK T.A., 2001, *Badania nad dyskursem*, [w:] idem (red.), *Dyskurs jako struktura i proces. Praca zbiorowa*, red. nauk. wyd. pol. T. Dobrzyńska, tłum. G. Grochowski, Warszawa, s. 9–44.
- GOŁĘBIEWSKI J., RACHWAŁ P., 2024, *Polonia brazylijska – przegląd badań oraz informacje o wybranych zespołach archiwalnych*, „Roczniki Humanistyczne” LXXII, z. 2, s. 11–34, <https://doi.org/10.18290/rh24722.1>.
- KŁOSKOWSKA A., 1969, *Z historii i socjologii kultury*, Warszawa.
- KOZŁOWSKA I., 2020, *Przywrócona pamięć*, [w:] *W poszukiwaniu polskości. Historia Kartą Polaka pisana*, Warszawa, s. 16–19.
- MALINOWSKA E., 2016, *Dyskurs instytucjonalny w Polsce – dobre i złe praktyki komunikacyjne*, „Res Rhetorica” 3, s. 33–43, <https://doi.org/10.17380/rr.2016.3.3>.
- MALISZEWSKI E., 1914, *Polacy i polskość na Litwie i Rusi*, Warszawa.
- MARKA POLSKA: *Marka Polska – koncepcja*, Międzyresortowy Zespół do Spraw Promocji Polski za Granicą MSZ, Kraków 2018, [on-line:] [https://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTB95JVM/\\$FILE/z08247-01_3.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTB95JVM/$FILE/z08247-01_3.pdf) (dostęp: 12 XI 2024).
- NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA S., 2020, *Definiowanie i profilowanie pojęć w (etno)lingwistyce*, Lublin.
- NIEWIARA A., 2009, *Kształty polskiej tożsamości. Potoczny dyskurs narodowy w perspektywie etnolingwistycznej (XVI–XX w.)*, Katowice.
- PATEK A., 2001, *Polska diaspora w Rosji do 1917 roku; Polska diaspora w Rosji Radzieckiej i Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich; Polska diaspora w Republice Rosji i Wspólnocie Niepodległych Państw*, [w:] A. Walaszek (red.), *Polska diaspora*, Kraków, s. 275–325.
- SUTOR J., 2008, *Korespondencja dyplomatyczna*, Warszawa.
- Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka (Dz.U. z 2023 r. poz. 192 ze zm.).
- Ustawa z dnia 21 stycznia 2021 r. o służbie zagranicznej (Dz.U. z 2024 r. poz. 1691 ze zm.).
- Wielki słownik języka polskiego PAN. Geneza, koncepcja, zasady opracowania*, praca zbiorowa, red. P. Żmigrodzki, M. Bańko, B. Batko-Tokarz, J. Bobrowski, A. Czelakowska, M. Grochowski, R. Przybylska, J. Waniakowa, K. Węgrzynek, Kraków 2018.
- WITOSZ B., 2009, *Dyskurs i stylistyka*, Katowice.

The Concept of Polishness in Diplomatic Discourse

Abstract

The paper focuses on the concept of POLISHNESS in diplomatic discourse. The work presents the dictionary meanings of the lexeme *Polishness*, and characterizes diplomatic discourse. The basic criteria for distinguishing this type of discourse are the topic (the situation and activities of the Polish diaspora, diplomatic activities for its members) and the sender (the Ministry of Foreign Affairs, diplomatic missions abroad). In diplomatic discourse, the Polishness of places and people is the object of interest and concern, and requires institutional support. State representatives express their gratitude for the promotion of Polishness. National and religious holidays are a time to celebrate Polishness and show happiness with one's origins. From the state's point of view, Polishness is something to be proud of.